

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Соловійов Олексій Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права № 1,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: ansolovyov@ukr.net
ORCID 0000-0001-5518-794X

doi: 10.21564/2414–990x.143.147234
УДК 347.23

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА ПРАВОВІДНОШЕННЯ ВЛАСНОСТІ

Розглянуто проблеми встановлення об'єкта правовідношення власності. У результаті системного аналізу положень вітчизняного законодавства, норм ст. 1 Протоколу № 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та практики Європейського суду з прав людини сформульовано аргументовані висновки з даних питань.

Ключові слова: право власності; майно; річ; майнові права; об'єкт правовідношення власності; принцип мирного володіння майном.

Соловьёв А. Н., кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры гражданского права № 1, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков.
e-mail : ansolovyov@ukr.net ; ORCID 0000-0001-5518-794X

К проблеме определения объекта правоотношения собственности

В статье рассматриваются проблемы установления объекта правоотношения собственности. В результате систематического анализа положений отечественного законодательства, норм ст. 1 Протокола № 1 Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 г. и практики Европейского суда по правам человека сформулированы аргументированные выводы по исследованному вопросу.

Ключевые слова: право собственности; имущество; вещь; имущественные права; объект правоотношения собственности; принцип мирного владения имуществом.

Вступ. За влучним висловом О. С. Йоффе (O. S. Ioffe), будь-який правознавець у своїй науковій діяльності повинен прагнути виконувати три функції:

аналітичну, критичну і творчу (прогностичну) [6, с. 161–166]. Дійсно, без ґрунтовного дослідження джерел цивільного права, виявлення їх вад і недоліків неможливе й їх подальше вдосконалення. Тому спробуємо в межах даної статті критично поглянути на проблему об'єкта правовідношення власності та визначити місце майнових прав у структурі правовідношення власності.

Аналіз останніх досліджень. Питанням об'єкта правовідношення власності приділяли увагу чимало відомих правознавців минулого та сучасності, а саме: Ю. Г. Басін (Yu. G. Basin), А. В. Венедіктов (A. V. Venediktov), Д. М. Генкін (D. M. Henkin), В. П. Грибанов (V. P. Grybanov), О. С. Йоффе (O. S. Ioffe), В. П. Маслов (V. P. Maslov), Д. І. Мейєр (D. I. Meier), В. П. Мозолін (V. P. Mozolin), Д. В. Мурзін (D.V. Murzin), К. І. Скловський (K. I. Sklovskiy), Є. О. Суханов (Ye. O. Sukhanov), Ю. К. Толстой (Yu. K. Tolstoy), Я. М. Шевченко (Ya. M. Shevchenko), С. І. Шимон (S. I. Shymon), Г. Ф. Шершеневич (H. F. Shershenevych), В. Ф. Яковлев (V. F. Yakovlev) та ін.

Мета статті полягає в тому, щоб за результатами дослідження проблеми об'єкта правовідношення власності (з використанням міжнародних і національних джерел права) визначити місце майнових прав у його структурі, дати відповідь на питання про необхідність розширення переліку об'єктів цього виду правовідношення.

Виклад основного матеріалу. У цивілістиці домінує точка зору, згідно з якою об'єктом цивільного правовідношення визнаються матеріальні й нематеріальні блага, з приводу яких виник і здійснюється правовий зв'язок між суб'єктами цивільного права [див. наприклад: 24, с. 212–215; 1, с. 154]. Стосовно права власності це знайшло своє закріплення в найпоширенішому, лапідарному його визначенні, що збігається з буденними уявленнями про *право власності*, відповідно до якого останнє є *правом найбільш повного і виключного панування особи над річчю, поєднане з відношенням до речей як до своїх*¹. З даного визначення випливає, що об'єктом правовідносин власності є річ. Подібний погляд переважав у науці цивільного права часів Російської імперії [5, с. 147; 11, с. 54–68; 26, с. 279–280], в епоху існування «радянського» цивільного права [2, с. 10; 4, с. 365–367; 10, с. 27–31; 3, с. 55] і пізніше, аж до 90-х років ХХ ст. [22, с. 25–26; 23, с. 15–16; 12, с. 18], набувши, відповідно до позиції окремих учених, практично статусу аксіоми [20, с. 428]. Дійсно, право власності – це найбільш повне й абсолютне речове право, а отже, що інше, окрім речі, може бути його об'єктом. Дискусії перемістились у сферу виявлення змісту правового поняття «річ». Одні вчені сприймали цю категорію широко, відносячи до неї гроші та цінні папери, інші виводили останні за межі її змісту.

Разом із тим останнім часом все частіше в науковій літературі висловлюються думки (Ю. Басін (Yu. Basin), І. Гумаров (I. Gumarov), Д. В. Мурзін

¹ Слід зазначити, що наведене визначення не є нашим «винаходом». Аналогічні або близькі до нього дефініції можна знайти в працях цивілістів (як вітчизняних, так і закордонних) і правових актах, починаючи з епохи Римського приватного права і по теперішній день включно. [Див.: 9, с. 3–6; 11, с. 56; 26, с. 278–279; 4, с. 13–21, 252–306].

(D. V. Murzin), С. І. Шимон (S. I. Shymon) та ін.) про необхідність розширення переліку об'єктів правовідношення власності, пояснюючи це або формально-правовими причинами, або рухом у лоно сім'ї європейських держав, що існують у сфері правової дії Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., норми якої, нібито, закріплюють значно «ширше» уявлення про об'єкт права власності.

Заявлене вище завдання можна вирішити у два способи: або послідовно викладати позиції прихильників розширення «об'єктного складу» правовідношення власності й наводити контраргументи, або, дистанціюючись від окремої аргументації цих науковців, розглянути проблему об'єкта правовідношення власності більш ґрунтовно. Перший спосіб «віддає» казуїстикою, оскільки при подібному способі доказування в масі аргументів може загубитись основне – проблема об'єкта правовідношення власності, тому скористаємося другим.

Згідно з легальним визначенням найбільш повного речового права, закріпленого в ч. 1 ст. 316 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ), правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб [25]. Таким чином, як об'єкт права власності необхідно розглядати річ, що відповідає традиційним уявленням про найбільш абсолютне речове право. Разом з тим у законодавстві поряд з терміном «річ» використовується термін «майно», які не тотожні за своїм змістом. Під річчю прийнято розуміти предмет матеріального світу в його природному стані або створений працею людини. Майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки (ч. 1 ст. 190 ЦКУ). Тобто термін «майно» значно ширше за своїм змістом і включає речі як складову частину.

Слід зазначити, що стосовно «легального» визначення права власності законодавець від самого початку пропонував обмежувально тлумачити термін «майно», розуміючи під останнім лише річ (речі). Але у грудні 2005 р. ст. 190 ЦКУ була доповнена ч. 2 суперечливого змісту, відповідно до якої «майнові права є неспоживною річчю; майнові права визнаються речовими правами». У результаті, перелік об'єктів правовідношення власності, раніше обмежений лише речами, мають намір доповнити й майновими правами як «неспоживними речами», пояснюючи це новітньою позицією законодавця.

І все ж, чим зараз представлений об'єкт правовідношення власності? Чи доцільне розширення переліку об'єктів права власності і чи є для цього правова можливість?

На останнє питання слід дати категоричну негативну відповідь з огляду на такі аргументи.

По-перше, викликає подив кваліфікація майнового права як неспоживної речі, здійснена в ч. 2 ст. 190 ЦКУ. Відповідно до ч. 2 ст. 185 ЦКУ неспоживною є річ, призначена для неодноразового використання, яка зберігає при цьому свій первісний вигляд протягом тривалого часу. Всі ознаки, що містяться в даному легальному визначенні неспоживної речі, орієнтують нас на те, що нею може бути винятково предмет матеріального світу.

Майнове право неможливо використовувати у буквальному сенсі цього слова, під яким розуміють вилучення корисних властивостей і якостей саме *речі*. Будь-яке майнове право – це, перш за все, суб'єктивне цивільне право, що традиційно трактується як вид і міра можливої поведінки уповноваженого суб'єкта, що відповідно тягне відсутність у нього «властивостей і якостей», які можна було б експлуатувати в процесі користування. Саме тому майнове право здійснюють, а не користуються їм. Тим більше, що у нього відсутній «первісний вигляд». Слово «вигляд» в ч. 2 ст. 185 ЦКУ застосовується у значенні «сукупність зовнішніх ознак чого-небудь, що створює відповідне враження; те, що доступно погляду» [21], а зовнішні ознаки можуть мати лише об'єкти матеріального світу, якими і є *речі*, але не майнові права.

По-друге, в ч. 1 ст. 317 ЦКУ міститься перелік «класичних» правомочностей власника. Жодну з них неможливо здійснити щодо майнового права, яке підлягає виключно здійсненню, але ніяк не володінню, користуванню або розпорядженню.

По-третє, переважна частина норм, що містяться в розділі 1 Книги 3 ЦКУ, присвячена праву власності, об'єктом якого є *речі*. Внаслідок цього, наприклад, такі загальноприйняті й невід'ємні категорії права власності, як тягар утримання власності, ризик її випадкового знищення та випадкового пошкодження, класичні речово-правові способи захисту порушеного права власності (віндикаційний і негаторний позови) до майнових прав не застосовні.

По-четверте, для того, щоб будь-яке майнове благо стало об'єктом правовідношення, необхідні юридичні факти, що породжують його. Проте вказані у главах 24 і 25 ЦКУ підстави виникнення й припинення права власності (переробка (специфікація), знахідка, набувальна давність, реквізиція, конфіскація та ін.) стосуються лише тих правовідносин, об'єктом яких є *речі*.

По-п'яте, недолугість правила, що міститься в ч. 2 ст. 190 ЦКУ, виявляється також у тому, що, будучи розташованим в Книзі 1 ЦКУ, воно формально має поширюватися на всі цивільні правовідносини, об'єктом яких є майнові блага, а подібне неприпустимо, оскільки призведе до змішання різних за своєю правовою природою режиму *речей* і режиму майнових прав. Віднесення всіх майнових прав до категорії речових (як це зроблено в ч. 2 ст. 190 ЦКУ) є абсолютно неправильним рішенням, оскільки окрім речових прав (наприклад, перерахованих у ст. 395 ЦКУ) існують зобов'язальні майнові права, виключні майнові права (або, інакше, майнові права на об'єкти права інтелектуальної власності). З іншого боку, віднесення ч. 2 ст. 190 ЦКУ будь-яких майнових прав до неспоживних *речей* нівелює інституційну диференціацію цивільного права на структурні елементи, що здійснюється саме за об'єктною ознакою, і яка виходить з уявлення про *речі* і майнові права як самостійні об'єкти цивільних прав.

По-шосте, положення ч. 2 ст. 190 ЦКУ, що ототожнюють майнове право з річчю, суперечать правилу ст. 177 ЦКУ, згідно з яким як самостійні й різнорідні об'єкти цивільних прав розглядаються *речі* та майнові права. Норми ст. 177 ЦКУ подані у главі 12 ЦКУ «Загальні положення про об'єкти цивільних прав»,

і правила глави 13 ЦКУ, які присвячені лише одному з об'єктів, не повинні містити протиріччя принциповим позиціям, викладеним у ст. 177 ЦКУ.

По-сьоме, термін «речове право» є полісемічним. Під речовим правом розуміють і підгалузь цивільного права, і вид цивільного правовідношення, і різновид суб'єктивного цивільного права (до яких відповідно до ч. 1 ст. 316, ч. 1 ст. 395 ЦКУ віднесені право власності, право володіння, право користування (сервітут), емфітевіс, суперфіцій). Але ніколи в термін «речове право» не вкладали значення об'єкта цивільних прав, що абсолютно резонно, оскільки неможна одним терміном визначати правовідношення і благо, з приводу якого дане відношення виникло, елемент змісту правовідношення (суб'єктивне право) і його об'єкт. Інакше ми зіткнулися б з термінологічним хаосом. Але саме до такого хаосу і призвело доповнення ст. 190 ЦКУ ч. 2, згідно з якою майнові права, як один з об'єктів цивільних прав, визнаються речовими правами. Буквально тлумачачи цю норму, ми можемо дійти висновку, що право власності, як найбільш повне речове право, є об'єктом цивільних прав, що, природно, не відповідає дійсності. Для позначення ж об'єктів правовідношення власності традиційно оперують терміном «власність», а не «право власності».

По-восьме, дослідження положень чинного ЦКУ дозволяє зробити *висновок про застосування терміна «майно» не тільки у буквальному (легальному) його значенні, але й у «вузькому» його сенсі, як синонім терміна «річ»*. Наприклад, у ст. 181 ЦКУ значення слів і словосполучень «нерухомі речі», «нерухоме майно», «нерухомість» – ототожнюється. Застосований у легальному визначенні права власності (ч. 1 ст. 316 ЦКУ) прийом юридичної техніки (аналогічний тому, що був використаний у ст. 181 ЦКУ), що полягає у згадці про майно після слова «річ» («... річ (майно)...»), також зобов'язує нас у рамках правовідношення власності використовувати термін «майно» як синонім терміна «річ». В іншому випадку, тобто при буквальному тлумаченні терміна «майно», використуваного в ч. 1 ст. 316 ЦКУ, до об'єктів найбільш повного речового права слід було б відносити, разом із майновими правами, і юридичні обов'язки, що було б правовим абсурдом.

При цьому в ЦКУ власник ніколи не ототожнюється з володільцем майнового права (див., наприклад, ч. 2 ст. 583, ч. 1 ст. 761 ЦКУ), що слід було б робити у разі віднесення майнових прав до об'єктів права власності. І доповнення у 2005 р. ст. 190 ЦКУ критикованим правилом, що міститься в її ч. 2, загальної правової позиції не змінило.

Вітчизняна наука цивільного права оперує категорією «об'єкт цивільних прав» як класифікаційним критерієм для диференціації цивільних правовідносин на речові, зобов'язальні, корпоративні та правовідносини інтелектуальної власності. Дана класифікація вже набула не просто статус «абстрактного теоретизування», а використана законодавцем при формуванні структури чинного ЦКУ, що відображено в його поділі на шість книг (наприклад, третя Книга присвячена речовим правовідносинам, четверта – правовідносинам інтелектуальної власності, п'ята – зобов'язальним правовідносинам). Тому ухвалення

і таке тривале існування критикованої норми ЦКУ як мінімум припускає «зневажливу» відмову від тих ідей, що були закладені в «Конституцію приватного права» ученими, які брали участь в її розробці, і які отримали значення норми цивільного права, як мінімум, з 2003 р.

Підсумовуючи короткий аналіз, слід *зробити такі висновки*. Правила, що містяться в ч. 2 ст. 190 ЦКУ, є «мертвонародженою» і небезпечною нормою, що є чужою для вітчизняної системи права, яка відноситься до романо-германської правової сім'ї. Зазначена норма абсолютно не доречна в системі права власності, її застосування може призвести до правового хаосу, тому вона має бути скасована. *До об'єктів правовідношення власності слід захищувати виключно речі. Термін «майно», який використовується в розділі 1 книги 3 ЦКУ, треба тлумачити обмежувально, розуміючи під таким річ або сукупність речей.* Пропоноване тлумачення терміна «майно» як об'єкта правовідношення власності виправдано ще й тим, що, незважаючи на наявність його легальної дефініції, в різних главах і параграфах ЦКУ він наповнюється різним значенням.

Крім того, подібне тлумачення терміна «майно» як об'єкта правовідношення власності відповідає вітчизняним правовим традиціям. У першому легальному визначенні права власності, що містилося в ст. 420 т. X ч. 1 Зводу законів Російської імперії (у виданні Зводу законів 1857 р.), згадувалось лише про майно. Але це не заважало класикам цивілістичної думки заявляти, що «об'єктом права власності закон визнає майно – не в технічному сенсі, а як річ. Насправді право власності може мати своїм об'єктом тільки *матеріальні предмети*, але не дії або права, які по суті своїй не можуть підлягати абсолютно тим же юридичним правилам, які встановлені для перших. Наше законодавство, визнаючи володіння одним з істотних моментів права власності, очевидно, має на увазі тільки фізичні речі» [26, с. 279–280].

Перейдемо до розгляду наступного, висловлюваного все частіше, мотиву для розширення переліку об'єктів правовідношення власності.

Законом України від 17.07.1997 р. було ратифіковано Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – ЄКПЛ), включаючи й Протокол № 1 до неї [8]. Таким чином були дотримані вимоги ст. 9 Конституції України від 28.06.1996 р. і ЄКПЛ стала частиною національного законодавства України. Даний історичний екскурс важливий для продовження міркувань щодо об'єктів правовідношення приватної власності, оскільки положення ЄКПЛ все частіше використовуються прихильниками «розширеного переліку об'єктів» для обґрунтування своєї позиції. Проаналізуємо дану точку зору на предмет її обґрунтованості та переконливості.

Згідно з першим, другим і третім реченнями частин 1 і 2 ст. 1 Протоколу № 1 ЄКПЛ «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм *майном*. Ніхто не може бути позбавлений своєї *власності* інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне,

щоб здійснювати контроль за користуванням *майном* відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів». Наведена норма є результатом офіційного перекладу положень Конвенції на українську мову, затвердженого Міністерством закордонних справ України від 27.01.2006 р., і саме в даному вигляді ми досліджуватимемо ЄКПЛ. Прихильники «розширеного переліку об'єктів» правовідношення власності звертають увагу на найменування ст. 1 Протоколу № 1 ЄКПЛ («Захист власності»), на вживання в її тексті термінів «власність» і «майно», і тим самим пояснюють їх ототожнення. Подальша логіка подібних міркувань нібито зрозуміла: якщо ЄКПЛ є частиною національного законодавства, то й ототожнення термінів «власність» і «майно» відповідає йому; а раз у ч. 1 ст. 190 ЦК України закріплено найбільш широке визначення «майна», то саме так слід представляти об'єкти права власності. Проте, як буде показано нижче, *для подібних висновків немає підстав ні в самій ЄКПЛ, ні в практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ)*.

Відповідно до ч. 1 ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. [13] суди застосовують при розгляді справ ЄКПЛ та практику ЄСПЛ як джерело права. А згідно зі сталою практикою ЄСПЛ *ст. 1 Протоколу № 1 ЄКПЛ містить три речення, що відповідають трьом самостійним правилам*, і саме перше з них має загальний характер і засновує принцип «мирного володіння майном». Вказане тлумачення положень ст. 1 Протоколу № 1 ЄКПЛ вперше було здійснено ЄСПЛ у п. 61 свого рішення у справі «Спорронг і Льюнрот проти Швеції» від 23.09.1982 р. [18] і даного підходу ЄСПЛ дотримується і в подальших своїх рішеннях (див. наприклад, п. 37 рішення ЄСПЛ у справі «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» від 21.02.1986 р. [15], п. 44 рішення ЄСПЛ у справі «Імобільяре Саффі» проти Італії» від 28.07.1999 р. [16], п. 166 рішення ЄСПЛ у справі «East/West Alliance Limited» проти України від 23.01.2014 р. [17]).

Проте з самим принципом «мирного володіння майном» передбаченим першим реченням ст. 1 Протоколу № 1 ЄКПЛ не все так просто. Якщо звернутися до офіційного перекладу ЄКПЛ на російську мову, то перше речення ст. 1 Протоколу № 1 до неї містить наступне правило: *«Каждое физическое или юридическое лицо имеет право на уважение своей собственности»*. Як можна бачити в даному варіанті положень ЄКПЛ, що має силу норми права на території Російської Федерації, немає і слова про «мирне володіння майном». Перш ніж починати дискусію на тему «чий переклад краще і точніше» звернемося до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р., згідно з ч. ч. 1, 3, 4 ст. 18 якого «для цілей посилання на текст Конвенції суди використовують офіційний переклад Конвенції українською мовою; у разі відсутності перекладу Рішення та ухвали Суду чи ухвали Комісії *суд користується оригінальним текстом; у разі виявлення мовної розбіжності між перекладом та оригінальним текстом суд користується оригінальним текстом*». Таким чином, вказаною

нормою підкреслюється (і це загальний підхід для всіх країн-учасниць ЄКПЛ), що вищу юридичну силу має «оригінальний текст» ЄКПЛ і будь-які колізії між перекладом і «оригінальним текстом» повинні вирішуватися на користь останнього. Отже, необхідно до нього і звернутися, пам'ятаючи при цьому, що оригінальних текстів ЄКПЛ два – на англійській і французькій мовах.

Відповідно до першого речення французького варіанту оригінального тексту ст. 1 Протоколу № 1 ЄКПЛ «*Toute personne physique ou morale a **droit au respect de ses biens***», що в перекладі означає «Кожна фізична або юридична особа має **право на повагу свого майна**». Як ми бачимо, саме французький варіант оригінального тексту ЄКПЛ був узятий за основу при підготовці офіційного перекладу російською мовою. Але у французькому варіанті оригінального тексту також відсутнє згадування про «мирне володіння майном», і міститься істотна відмінність від російського офіційного перекладу. Так слово «*biens*» перекладається саме як «*майно*» і суттєво відрізняється від використаного в російському офіційному перекладі терміна «*власність*», що перекладається французькою мовою як «*propriété*».

Згідно з англійською версією оригінального тексту першого речення ст. 1 Протоколу № 1 ЄКПЛ «*Every natural or legal person is **entitled to the peaceful enjoyment of his possessions***», що перекладається як «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном». Таким чином, саме англійський варіант оригінального тексту ЄКПЛ став основою для підготовки офіційного її перекладу українською мовою, і саме в ньому міститься згадка про «мирне володіння майном», що відсутня у французькому варіанті її оригінального тексту.

Подібне «вільне» поводження з термінами «власність» і «майно» спостерігається і в оригінальних текстах другого речення ст. 1 Протоколу № 1 ЄКПЛ. Так французьким варіантом оригінального тексту ст. 1 Протоколу № 1 ЄКПЛ передбачено, що «*Nul ne peut être privé de sa **propriété** que pour cause d'utilité publique et dans les conditions prévues par la loi et les principes généraux du droit international*», але вже замість слова «*biens*» («*майно*»), використаного в першому реченні, вказано слово «*propriété*» («*власність*»). Дана норма у російському офіційному перекладі Конвенції звучить як: «Никто не может быть лишен своего **имущества** иначе как в интересах общества и на условиях, предусмотренных законом и общими принципами международного права». Як бачимо, в цьому перекладі вже термін «*propriété*» («*власність*») з оригінального французького тексту «творчо» замінено на зовсім інше слово – «майно». Такий підхід може і є творчим, але далекий від буквального перекладу, який потрібен при дослідженні юридичних документів.

В англійському ж варіанті оригінального тексту другого речення ст. 1 Протоколу № 1 ЄКПЛ використовується той самий термін, що і в першому – «*possessions*» («*майно*»): «*No one shall be deprived of his **possessions** except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law*». Але при підготовці офіційного перекладу

Конвенції українською мовою на цей факт чомусь не звернули уваги, і використали у другому реченні ст. 1 Протоколу № 1 ЄКПЛ слово «власність»: «Ніхто не може бути позбавлений своєї **власності** інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права».

Отже, немає жодних суперечностей між версіями офіційних перекладів ЄКПЛ на російську і українську мови. Їх у принципі бути не може, оскільки вже підкреслювалася вища юридична сила саме оригінальних її текстів, з якими і треба порівнювати переклади (що нами і було зроблено). Але в результаті здійсненого вище аналізу ми виявили значніший факт – розбіжність між двома версіями оригінального тексту ст. 1 Протоколу № 1 ЄКПЛ. Дана обставина була встановлена і суддями ЄСПЛ¹, якими був вироблений підхід, що полягає в інтерпретаційному усуненні розбіжностей, формуючи при цьому практику ЄСПЛ, яка набуває значення норми права. Даний підхід сприйнятий і національним українським законодавством. У ч. 5 ст. 18 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. [13] зазначено, що у разі виявлення мовної розбіжності між оригінальними текстами та/або в разі потреби мовного тлумачення оригінального тексту використовується відповідна практика ЄСПЛ.

Згідно зі сталою практикою ЄСПЛ *поняття «власності», вказане в ч. 1 ст. 1 Протоколу №1 ЄКПЛ, має автономне значення, яке не обмежується власністю на фізичні речі і не залежить від формальної класифікації в національному законодавстві* (див., наприклад, п. 22 рішення ЄСПЛ у справі «Кечко проти України» від 08.11.2005 р. [19]). Тим самим ЄСПЛ підкреслює неприпустимість ототожнення термінів «власність» і «право власності», і «автономне», самостійне значення поняття «власність», обумовлене завданнями, що стоять перед ЄКПЛ (тобто для цілей даної Конвенції), незалежне від інтерпретацій «власності», заснованих на національних законодавствах.

Висновки. Резюмуючи викладене, слід констатувати, що *відповідно до ч. 1 ст. 1 Протоколу № 1 ЄКПЛ і практикою ЄСПЛ принцип «мирного володіння майном» розповсюджується на майнові відносини (у широкому сенсі цих слів), при цьому майнові відносини і відносини власності співвідносяться як родові і видові поняття.* Останнє вже цілком відповідає вітчизняним уявленням про місце відносин власності в структурі предмету цивільного права. Заснована на ч. 1 ст. 1 Протоколу № 1 ЄКПЛ концепція «майна» тлумачиться ЄСПЛ дуже широко, і включає широкий спектр економічних інтересів [7, с. 4], які можуть бути не тільки майновими, але і немайновими. При цьому підкреслюється «автономність», самостійність і незалежність даної концепції від поглядів, що спираються на національні законодавства країн-учасниць Конвенції (що лише відображає універсальний характер її положень). Як зазначала М. Карсс-Фріск (M. Karss-Frisk) «важливо враховувати, що для приведення в дію ч. 1 ст. 1 Протоколу № 1

¹ Див. наприклад: п. 63 Рішення Європейського суду по правах людини від 13.06.1979 р. у справі «Маркс (Marckx) проти Бельгії» [14].

ЄКПЛ зовсім не обов'язково, щоб відповідний інтерес особистості визнавався б правом власності за внутрішнім законодавством тієї або іншої країни – *поняття «майно» має автономне значення для цілей Конвенції»* [7, с. 17]¹. Отже, немає жодної необхідності штучно розширювати перелік об'єктів правовідношення приватної власності «для усунення суперечностей» між національним цивільним законодавством і ст. 1 Протоколу № 1 ЄКПЛ, зважаючи на їх відсутність.

Список літератури:

1. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. Москва : Юрид. лит-ра, 1982. Т. 2. 360 с.
2. Амфитеатров Г. Н. О праве личной собственности. *Социалистическая законность*. 1945. № 8. С. 10–16.
3. Васильев Ю. С. Право государственной социалистической собственности. Москва, 1984. 76 с.
4. Венедиктов А. В. Государственная социалистическая собственность. Москва-Ленинград : Изд-во АН СССР, 1948. 841 с.
5. Евецкий А. Принцип права собственности по теории новейших цивилистов. *Журнал гражданского и уголовного права*. 1880. Кн. 6. С. 140–148.
6. Иоффе О. С. Избранные труды по гражданскому праву: Из истории цивилистической мысли. Гражданское правоотношение. Критика теории «хозяйственного права». Москва : Статут, 2000. 777 с.
7. Карсс-Фриск М., Жеребцов А. Н., Меркулов В. В., Эртель А. Г. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод. Статья 1 Протокола № 1. Право на собственность. Москва, 2002. 112 с.
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 17.10.2018).
9. Курдиновский В. И. К учению о легальных ограничениях права собственности на недвижимость в России. Одесса : «Экономическая» типография, 1899. 387 с.
10. Маслов В. Ф. Осуществление и защита права личной собственности в СССР. Москва : Госюриздат, 1961. 238 с.
11. Нольде А. Э. Обзор новейших учений о праве собственности. *Вестник права*. 1904. № 7. С. 54–102.
12. Право собственности в Украине / под ред. Я. Н. Шевченко. Киев : Блиц-Информ, 1996. 320 с.
13. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.
14. Рішення ЄСПЛ від 13.06.1979 р. у справі «Маркс (Marckx) проти Бельгії». URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104012> (дата звернення: 17.10.2018).
15. Рішення ЄСПЛ від 21.02.1986 р. у справі «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» (Case of James and others v. the United Kingdom). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_180 (дата звернення: 17.10.2018).
16. Рішення ЄСПЛ від 23.07.1999 р. у справі «Імобільяре Саффі» проти Італії» (Case of Immobiliare Saffi v. Italy). URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/980_075 (дата звернення: 17.10.2018).
17. Рішення ЄСПЛ від 23.01.2014 р. у справі «East/West Alliance Limited» проти України». URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_994 (дата звернення: 17.10.2018).

¹ Не будемо надзвичайно суворі до представника англо-американської школи права, але відзначимо, що в наведеній цитаті мова повинна йти не про «право власності», а про «власність». «Право власності», будучи або підгалуззю цивільного права, або суб'єктивним правом, ніколи не може бути ототожнено з об'єктом цивільних правовідносин. – О. С.

18. Рішення ЄСПЛ від 23.09.1982 р. у справі «Спорронг і Лоннрот проти Швеції» (Case of Sporrang and Lonnroth v. Sweden). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_098 (дата звернення: 17.10.2018).
19. Рішення ЄСПЛ від 8.11.2005 р. у справі «Кечко проти України». *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_025 (дата звернення: 17.10.2018).
20. Скловский К. И. Собственность в гражданском праве. 2-е изд. Москва : Дело, 2000. 512 с.
21. Словник української мови в 11 томах (1970–1980). URL: <http://www.inmo.org.ua/sum.html> (дата звернення: 17.10.2018).
22. Суханов Е. А. Лекции о праве собственности. Москва : Юрид. лит., 1991. 240 с.
23. Толстой Ю. К. К учению о праве собственности. *Правоведение*. 1992. № 1. С. 15–23.
24. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении. Москва : Юрид. лит., 1974. 351 с.
25. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.
26. Пшершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права : в 2 т. Москва : Изд-во бр. Башмаковых, 1914. Т. 1. 483 с.

References:

1. Alekseev, S.S. (1982). *Obshhaja teorija prava*. (Vols. 1–2; Vol. 2). Moscow: Jurid. lit-ra [in Russian].
2. Amfiteatrov, G.N. (1945). О праве личной собственности. *Socialisticheskaja zakonost'*, 8, 10–16 [in Russian].
3. Vasil'ev, Ju.S. (1984). *Pravo gosudarstvennoj socialisticheskoy sobstvennosti*. Moscow [in Russian].
4. Venediktov, A.V. (1948). *Gosudarstvennaja socialisticheskaja sobstvennost'*. Moscow-Leningrad: Izdat-vo AN SSSR [in Russian].
5. Eveckij, A. (1880). Princip prava sobstvennosti po teorii novejsih civilistov. *Zhurnal grazhdanskogo i ugovnogo prava*, 6, 140–148 [in Russian].
6. Ioffe, O.S. (2000). *Izbrannye trudy po grazhdanskomu pravu: Iz istorii civilisticheskoy mysli. Grazhdanskoe pravootnoshenie. Kritika teorii «hozjajstvennogo prava»*. Moscow: Statut [in Russian].
7. Karss-Frisk, M., Zherebcov, A.N., Merkulov, V.V. et al. (2002). *Evropejskaja konvencija o zashhite prav cheloveka i osnovnyh svobod. Stat'ja 1 Protokola № 1. Pravo na sobstvennost'*. Moscow [in Russian].
8. *Konventsia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
9. Kurdinovskij, V.I. (1899). К учению о legal'nyh ogranichenijah prava sobstvennosti na nedvizhimost' v Rossii. Odessa: «Jekonomicheskaja» tipografija [in Russian].
10. Maslov, V.F. (1961). *Osushhestvlenie i zashhita prava lichnoj sobstvennosti v SSSR*. Moscow: Gosjurizdat [in Russian].
11. Nol'de, A.Je. (1904). *Obzor novejsih uchenij o prave sobstvennosti. Vestnik prava*, 7, 54–102 [in Russian].
12. *Pravo sobstvennosti v Ukraine*. (1996). Ja.N. Shevchenko (Ed.). Kiev: Blic-Inform [in Russian].
13. *Pro vykonannia rishen ta zastosuvannia praktyky Yevropejskoho sudu z prav liudyny: Zakon Ukrainy vid 23.02.2006 r. № 3477-IV*. (2006). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 30, art. 260.
14. *Rishennia YeSPL vid 13.06.1979 r. u spravi «Marks (Marckx) proty Belhii»*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104012> [in Ukrainian].
15. *Rishennia YeSPL vid 21.02.1986 r. u spravi “Dzheims ta inshi proty Spoluchenoho Korolivstva” (Case of James and others v. the United Kingdom)*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_180 [in Ukrainian].
16. *Rishennia YeSPL vid 23.07.1999 r. u spravi «Immobiliare Saffi» proty Italii (Case of Immobiliare Saffi v. Italy)*. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/980_075 [in Ukrainian].
17. *Rishennia YeSPL vid 23.01.2014 r. u spravi «East/West Alliance Limited» proty Ukrainy*. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_994 [in Ukrainian].

18. Rishennia YeSPL vid 23.09.1982 r. u spravi “Sporrong i Lonnot proty Shvetsii” (Case of Sporrong and Lonnot v. Sweden). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_098 [in Ukrainian].
19. Rishennia YeSPL vid 8.11.2005 r. u spravi «Kechko proty Ukrainy». URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_025 [in Ukrainian].
20. Sklovskij, K.I. (2000). *Sobstvennost' v grazhdanskom prave*. Moscow: Delo [in Russian].
21. Slovník ukraínskoi movy v 11 tomakh (1970–1980). URL: <http://www.inmo.org.ua/sum.html> [in Ukrainian].
22. Suhanov, E.A. (1991). *Lekcii o prave sobstvennosti*. Moscow: Jurid. lit. [in Russian].
23. Tolstoj, Ju.K. (1992). K ucheniju o prave sobstvennosti. *Pravovedenie*, 1, 15–23 [in Russian].
24. Halfina, R.O. (1974). *Obshhee uchenie o pravootnoshenii*. Moscow: Jurid. lit. [in Russian].
25. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy. (2003). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 40–44, art. 356.
26. Shershenevich, G.F. (1914). *Uchebnik russkogo grazhdanskogo prava*. (Vols. 1–2; Vol. 1). Moscow: Izd-vo br. Bashmakovyh [in Russian].

Soloviov O. M., PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of Civil Law Department № 1, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.
e-mail : ansolovyov@ukr.net ; ORCID 0000-0001-5518-794X

To the problem of determining the object of property legal relationship

The article deals with the problems of establishing the object of legal relationship property. A systematic analysis of the provisions of the domestic civil law allowed to conclude that the rules of Part 2 of Art. 190 of the Civil Code of Ukraine (CCU) represent a “stillborn” and dangerous rule, which is alien to the domestic legal system relating to the Roman-German legal family. The aforementioned norm is absolutely inappropriate in the system of property rights, its application can lead to legal chaos, and therefore it should be abolished. The objects of the property legal relationship should be attributed exclusively to things. The term “possessions”, which is used in Section 1 of Book 3 of the CCU, should be interpreted restrictively, meaning such a thing or a set of things (which corresponds to domestic legal traditions). The proposed interpretation of the term “possessions” as an object of legal relationship property is also justified by the fact that, despite the presence of its legal definition, it is filled with different meanings in various chapters and paragraphs of the CCU.

Study norms art. 1 of Protocol No. 1 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950 (the European Convention on Human Rights, ECHR) and the practice of the European Court of Human Rights suggests that the principle of “peaceful enjoyment of possessions” applies to possessions relationship (in the broad sense of these words), while possessions relationship and property relationship are related to both generic and species concepts. It emphasizes the “autonomy”, self-support and independence of the concept of “possessions”, enshrined in the ECHR from views based on the national laws of the countries parties to the ECHR. Consequently, there is no need to artificially expand the list of objects of legal relationship of private property “to eliminate contradictions” between national civil law and art. 1 of Protocol No. 1 of the ECHR, because such are absent.

Keywords: the right to property; possessions; thing; property rights; the object of property legal relationship; principle of peaceful enjoyment of possessions; property.

Надійшла до редколегії 13.11.2018 р.